

Genovesos i ciutadans de Barcelona. Competència i impuls en el comerç mediterrani de 1550 a 1630

JAUME DANTÍ I RIU*

Resum

La presència genovesa a Catalunya va ser continuada durant tot el segle XVI i fins ben entrat el XVII, especialment en el període estudiat de 1550 a 1630. Aquesta presència es convertia en una important competència, com succeïa amb el comerç català a Sicília o Sardenya, que es va intensificar a partir dels privilegis concedits per Carles V, que facilitaven l'exportació dels seus productes, i posteriorment pels vincles financers que establiren amb la monarquia hispànica. A partir de 1555 i sobretot a l'últim quart del segle XVI van augmentar molt les arribades de productes genovesos, al mateix temps que es corresponia amb l'increment de les exportacions de teixits peninsulars, unes i altres realitzades per agents d'aquella república. A les primeres dècades del segle XVII, però, es va fer més habitual la participació de vaixells, patrons i mercaders catalans en la mateixa activitat comercial dels genovesos.

Paraules clau: Barcelona, Gènova, comerç, xarxes mercantils, segles XVI-XVII.

Resumen

La presencia genovesa en Cataluña fue continuada durante todo el siglo XVI y hasta bien entrado el XVII, especialmente en el periodo estudiado de 1550 a 1630. Esta presencia se convertía en una importante competencia, como sucedía con el comercio catalán en Sicilia o Cerdeña, que se intensificó a partir de los privilegios concedidos por Carlos V, que facilitaban la exportación de sus productos, y posteriormente por los vínculos financieros que establecieron con

* Aquest treball s'ha realitzat amb el suport del projecte de recerca «Articulación del territorio y relaciones mediterráneas en la Cataluña de la época moderna», HAR2015-64954-P, del Ministerio de Economía y Competitividad (AEI/FEDER.UE).

la monarquia hispànica. A partir de 1555 y sobre todo en el último cuarto del siglo XVI aumentaron mucho las llegadas de productos genoveses, al tiempo que se correspondía con el incremento de las exportaciones de tejidos peninsulares, unas y otras realizadas por agentes de aquella república. En las primeras décadas del siglo XVII, sin embargo, se hizo más habitual la participación de barcos, patrones y mercaderes catalanes en la misma actividad comercial de los genoveses.

Palabras clave: Barcelona, Génova, comercio, redes mercantiles, siglos XVI-XVII.

Abstract

The Genoese presence in Catalonia was continued throughout the 16th century and until the 17th, especially in the period studied from 1550 to 1630. This presence became an important competition, as happened with the Catalan trade in Sicily or Sardinia, intensified from the privileges granted by Charles V, which facilitated the export of their products, and later by the financial ties they established with the Monarchy of Spain. From 1555 and especially in the last quarter of the 16th century, arrivals of Genoese products increased greatly, while it corresponded to the increase in exports of peninsular fabrics, some carried out by agents of that republic. In the first decades of the 17th century, however, the participation of Catalan ships, skippers and merchants in the same commercial activity as the Genoese became more common.

Keywords: Barcelona, Genoa, trade, trade networks, 16th and 17th centuries.

La presència i les relacions amb els genovesos fora d'aquella república fou sovint controvertida. Des del segle XIV, tal com reflectia amb tota cura M.T. Ferrer Mallol, l'apreciació dels genovesos per part dels catalans ja era la d'haver passat d'amics a enemics, tant des de la perspectiva política com econòmica.¹ Semblantment succeïa a diferents ter-

1. Maria Teresa FERRER MALLOL, «I genovesi visti dei catalani nel medioevo. Da amici a nemici», a L. Gallinari, dir., *Genova, una "porta" del Mediterraneo*, Gènova, 2005, pp. 137-174.

ritoris de la monarquia hispànica als segles XVI i XVII on penetraven i s'establien, tant per l'activitat financera com comercial, generant una visió negativa en certes oligarquies urbanes i sectors populars per la seva condició de grans mercaders especuladors i aprofitats de les necessitats creditícies de la Corona.² Per contra, a Castella mateix s'integraven a les ciutats amb l'adquisició de regidories, amb l'accés a altres càrrecs de l'administració reial i entroncaven per via de matrimoni fins assolir la condició de noble.³ A València l'arribada de genovesos fou important a partir de 1470, fins a ser els que constituïren el gremi de velluters (1479), amb una participació significativa tant en la manufactura com en l'activitat comercial, per una i altra cosa es creava un tribut específic, el "dret genovès". A Aragó la colònia era important a partir de finals del segle XVI i inicis del XVII, amb una especial dedicació al comerç de la llana, si bé també participaven en els arrendaments senyorials com els Pallavicino, els De Negro o els Gualtero, la integració en la societat aragonesa era escassa, amb alguna excepció, i més aviat predominava l'endogàmia entre famílies de la mateixa procedència.⁴

El nombre de genovesos dispersos per la Península en aquells dos segles era prou important, ja que més enllà de les 20 o 30 famílies de grans financers, situades entorn de la Cort, n'hi havia uns milers, mercaders de diferents nivells, localitzats a ciutats com Granada, Sevi-

2. Manuel HERRERO SÁNCHEZ, «The business relations, identities and political resources of Italian merchants in the early modern Spanish Monarchy: some introductory remarks», *European Review of History: Revue européenne d'Histoire*, 2016, pp. 1-13; Rafael M. GIRÓN PASCUAL, «Ricos, nobles y poderosos: la imagen de los mercaderes genoveses del Reino de Granada en la Edad Moderna», *Historia y genealogía*, 1 (2011), pp. 41-56.

3. Tal com recull el mateix Rafael M. Girón en els casos d'Horacio Levanto, que fou administrador de la casa de la moneda de Sevilla i Granada, o el de Bartolomé Veraso que assolí el càrrec d'agutzil major de la Chancilleria de Granada.

4. José Ignacio GÓMEZ ZORRAQUINO, «La colonia mercantil genovesa en Aragón (1580-1620)», a *I Coloquio Internacional "Los extranjeros en la España Moderna"*, Málaga, 2003, I, pp. 365-377.

lla, Cadis, València, Toledo, Còrdova, Medina del Campo, Múrcia, Saragossa o a Barcelona que, connectats entre ells i amb els residents a Gènova, a Sicília i en altres indrets d'Europa, constituïen una autèntica xarxa comercial que no s'esgotava en aquell "segle del genovesos" (1528-1627) sinó que, amb els precedents ja esmentats, s'endinsava fins al ple segle XVIII.⁵ En aquesta llarga durada, s'han establert algunes diferències d'actuació que es justifiquen en clau interna, per la dinàmica d'aquelles nissagues de *nobili* a Gènova mateix, però que també reflectien la necessària adequació als canvis en la situació econòmica, en les estratègies financeres, així com en la geopolítica. Des de la perspectiva de les finances hispàniques i en general de l'activitat comercial, F. Ruiz Martín assenyalà la bancarrota de 1627 com a punt de distinció entre el protagonisme dels genovesos "antics" i dels "moderns", els primers amb una certa solidaritat entre ells mentre els segons actuaven de manera més individual, fet que també es corresponia amb una relació diferent dins de les ciutats on eren presents.⁶

En aquest marc, l'objectiu del nostre treball és el d'endinsar-nos en el coneixement de la presència genovesa a Catalunya entre 1550 i 1630, centrada sobretot a Barcelona, un període en una part del qual s'hauria produït una recuperació significativa de la manufactura i del comerç català a la Mediterrània. Es tractarà de veure d'una banda l'activitat dels genovesos més sobresortints, la coincidència o no amb famílies establertes o que actuaven en altres ciutats de la Península, en quina mesura persistien a partir de 1630 en una conjuntura d'estancament o de descens, i per altra banda quina era la percepció de la seva presència

5. Fernand BRAUDEL, *Civilización material, economía y capitalismo. Siglos XV-XVIII*, 3 vols., Alianza, Madrid, 1984, pp. 134-137; Ricardo FRANCH BENAVENT, «Los genoveses en la España moderna: finanzas, comercio y actividad laboral de los protagonistas de un intenso flujo migratorio», a L. Gallinari, dir., *Genova, una "porta" del Mediterraneo*, Gènova, 2005, pp. 643-683.

6. Felipe RUIZ MARTÍN, *Las finanzas de la monarquía hispánica en tiempos de Felipe IV (1621-1625)*, Real Academia de la Historia, Madrid, 1990, pp. 56-60.

per part dels sectors mercantívol·s i de les institucions catalanes, fins a quin punt es tractava de simples competidors o si també van ser un revulsiu d'aquell creixement econòmic.

A diferència d'altres casos com els ja esmentats de València, de Granada o de la cort a Madrid, que pel volum i la importància de la "colònia" han estat estudiats de manera monogràfica, això no s'ha produït a Catalunya probablement per ser un grup de famílies comparativament menor, però també per una molt limitada atenció historiogràfica al comerç del segle XVI i primera meitat del XVII.⁷ Les dues úniques excepcions són les aportacions de gran valor fetes en l'apartat corresponent de la tesi doctoral d'Emili Giralt, encara que referides només al període de 1630 a 1650, i els treballs de Joan Carles Maixé-Altés centrats en el segle XVIII, en la companyia Bensi, tot i que amb referències a la segona meitat del segle XVII.⁸

1. *El comerç català 1575 - 1630*

La documentació utilitzada, fonamentalment notarial, no ens permet aprofundir en els aspectes quantitatius de l'evolució del comerç català entre mitjan segle XVI i les primeres dècades del XVII, aspecte essencial en el que s'insereixen les qüestions que es plantegen en aquest treball. Resulta encara de referència obligada l'estudi de R.S. Smith sobre el periatge, malgrat les llacunes de la font, especialment perquè hi

7. R. M. GIRÓN, «Las Indias de Génova. Mercaderes genoveses en el reino de Granada durante la edad moderna (ss. XVI-XVII)», tesi doctoral inèdita, Universidad de Granada, 2012.

8. Emilio GIRALT RAVENTÓS, «El comercio marítimo de Barcelona entre 1630-1665: agentes, técnicas y direcciones del tráfico», tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1957; Joan Carles MAIXÉ-ALTÉS, «La colonia genovesa en Cataluña en los siglos XVII y XVIII: los Bensi», a *Actes Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1984, vol. I, pp. 523-532; del mateix autor, *Comercio y banca en la Cataluña del siglo XVIII: la Compañía Bensi & Merizano de Barcelona (1724-1750)*, Universidade, A Coruña, 1994.

manquen les dades de 1586 a 1605 i les de les tres primeres dècades del XVII, moments molt significatius per copsar el caràcter d'aquell redreç i el del canvi de conjuntura.⁹ Així mateix, la interpretació d'aquells resultats que en va fer P. Vilar ha estat confirmada en gran part pels pocs treballs posteriors basats en altra documentació.¹⁰ És clar que fou a partir de mitjan segle XVI quan els ingressos de l'impost que gravava el comerç marítim començaven un ascens moderat que es va intensificar en la dècada del 70 i es mantenia creixent fins aquells primers anys del segle XVII.

Tot i la fragilitat d'aquella única font, algunes informacions paral·leles com el fet que es reduís la taxa el 1581 i de nou el 1605 era un símptoma clar que el volum de mercaderies que entraven per mar augmentava ja que no anava en detriment dels ingressos del Consolat. D'altra banda, com Braudel i Vilar afirmaren, per als efectes de l'aixecament dels Països Baixos de 1566, la ruta del metall d'Índies cap Europa deixava els ports del Cantàbric per passar per Barcelona via Gènova, sobretot a partir de 1570, escala que comportava el carregament d'altres productes i que en tot cas contribuïa a la dinamització de la manufactura i del comerç del Principat.¹¹ També, com ha constatat García Espuche, coincidia en aquella mateixa cronologia un canvi significatiu com era el del predomini dels viatges de cabotatge llarg per la costa peninsular fins a Sevilla, Cadis o Lisboa quan abans ho eren els de cabotatge curt per la costa catalana, i també que el 78% dels patrons eren d'altres ports catalans per comptes de barcelonins, en els viatges mediterranis arribaven fins al 84%, fets que reflectien la intensificació de la dedicació marinera i en general del comerç marítim de manera

9. Robert Sidney SMITH, *The Spanish Guild Merchant. A History of the Consulado, 1250-1700*, Duke University Press, Durham, 1940.

10. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Edicions 62, Barcelona, 1964, II, pp. 253-268; Albert GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Alianza Editorial, Madrid, 1998.

11. Fernand BRAUDEL, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, Fondo de Cultura Económica, Madrid, 2001, II, pp. 385-391.

molt més descentralitzada.¹² Paral·lelament es produïa un augment del tonatge dels vaixells, particularment dels que realitzaven el cabotatge peninsular i per tant relacionats amb el comerç atlàntic. En el mateix context cal situar la presència de patrons i mercaders estrangers, sobretot francesos i genovesos.

Aquell creixement comercial es corresponia amb el que es registrava a la manufactura, igualment dispersa pel territori, i del que es feien ressò els menestrals barcelonins en la seva permanent demanda d'una major representació en el Consell de Cent amb un sisè conseller, a les corts de 1585 feien constar que de «les tres parts dels poblats en Barcelona són dits artistes y menestrals no sols les dos parts però encara més, y tots los altres estaments no són la tercera part...».¹³ La proposta fracassà, com també la que es presentà a les corts de 1599 i d'altres que la ciutat dirigí directament al monarca, però les raons no serien les de manca de significació econòmica d'aquells oficis sinó de correlació de forces amb les elits dirigents de la ciutat. Un memorial de 1620 confirmava igualment aquella recuperació quan descrivia amb detall les exportacions de ferro, teixits i altres mercaderies que sortien periòdicament cap a Palerm i tot plegat en mans catalanes «com sia cosa molt sabuda en estos nostros temps que sols de cinquanta anys a esta part, deixant lo més antich, pàssan de cinquanta o sexanta casas que se són fetas pròspères en lo negoci y d'ellas s'es il·lustrada la República...», exposició que es feia per justificar una mesura proteccionista imposant un nou impost a les mercaderies d'estrangers, una altra de les preocupacions constants que evidenciava tant la realitat de la competència com la fragilitat del creixement. En aquelles dates ja es constataren símptomes d'un cert canvi de conjuntura i per aquest motiu l'advocat del Consell posava l'èmfasi en l'acció dels estrangers que acaparaven la matèria primera i l'exportaven amb una mínima elaboració, feta a

12. A. GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo*, pp. 96-98.

13. AHCB. Consell de Cent, Lletres closes, 1584-1591, fol. 92.

baix preu, mentre es reduïa i s'encaria la manufactura pròpia.¹⁴ En el memorial es feia referència a les dificultats que patien els paraires, els gremis relacionats amb la pell i els que treballaven el ferro.

El recurs de la fiscalitat sobre l'activitat mercantívol era un dels ingredients fonamentals de les hisendes municipals i en el cas de la ciutat de Barcelona, on les taxes eren més elevades que en altres ports catalans, aquest fou un factor de contradicció, aconseguir uns majors ingressos, afavorir els interessos del comerç i de la manufactura propis i alhora evitar el frau. Per aquest motiu les reformes sobre les diferents imposicions eren freqüents, en funció de les conjuntures, i així s'observa en el període que tractem. L'any 1588 el Consell de Cent empenia una reforma per la qual s'unificava la taxa d'imposició sobre bona part dels productes i es cobraria també de forma conjunta amb el nom de «drets de ciutat o dret nou», amb l'objectiu de simplificar l'administració i facilitar la recaptació. La mesura, però, provocà la queixa dels mercaders de roba i dels paraires que consideraven l'impost massa elevat i no proteccionista, motius pels quals s'hi farien modificacions entre 1590 i 1592. Així, el 1590 s'establí que mentre els ciutadans que treien roba i mercaderies fora del regne només pagaven un 1'6% del valor, els forasters que eren vassalls del rei pagaven el 3% i els que no ho eren el 10%; les que entraven de fora de forasters però de territoris de la monarquia el 3% i si no ho eren el 5%.¹⁵

Entre 1620 i 1630 foren diversos els memorials que es redactaren, també en contra de les mesures proteccionistes, ja fos per qüestions de legalitat, com argumentaven els advocats de l'Audiència, ja fos per la contraposició d'interessos entre l'organització gremial i els grans mercaders representats a la Llotja, uns i altres amb una visió molt centrada en

14. BC. F. Bonsoms, n. 2.532, fols. 171-172. Jaume Dalmau, *Memorial a favor de la deslliberació que la Ciutat de Barcelona ha feta lo primer de juny de 1620 sobre lo mayor dret han de pagar les Mercaderias que serà de forasters*, Barcelona, 1620.

15. AHCB. Consell de Cent, Ordinacions, IV-22, fols. 59-64. Les ordinacions van ser publicades el 29 de novembre de 1590.

el que succeïa a la ciutat de Barcelona.¹⁶ Per tot plegat i per la dificultat de portar-ho, terme no s'aplicaria la proposta de gravar amb un 10% les mercaderies d'estrangers. En el rerefons hi havia els efectes d'un canvi més ampli que era el desenvolupament d'unes xarxes urbanes, també en la principal que era la barcelonina, en les quals es produïa una descentralització i desurbanització de la producció, amb clars processos d'especialització, de manera que restava a les ciutats, i a les viles nodes de la xarxa, l'activitat d'acabament o directament la de comercialització, mentre que la producció es dispersava pel territori.¹⁷ Si bé en aquelles dates l'activitat econòmica general, constatada també en la producció agrària, havia començat a canviar la tendència de creixement anterior, és necessària una valoració més general del conjunt del Principat, així com fer atenció a certs signes de continuïtat d'una certa estabilitat.

2. *Genovesos a Barcelona*

Tot i no poder parlar, com en altres casos, d'una "colònia" de genovesos a Catalunya, la seva presència, ni que fos en un nombre molt limitat, hauria estat pràcticament constant malgrat els alts i baixos en l'activitat comercial al Mediterrani, així com en la relació financera amb la monarquia hispànica i també amb el comerç atlàntic. Tal com s'ha dit, la documentació catalana que ens proporciona més informació qualitativa d'aquella presència, i particularment de la seva activitat, és la notarial, ja siguin els contractes de noli, d'assegurances, de compravenda de lletres de canvi o la més personal de testaments i inventaris d'alguns dels seus membres. La dificultat en el tractament d'aquesta documentació, i la dimensió limitada

16. Oriol JUNQUERAS, *Economia i pensament econòmic a la Catalunya de l'alta edat moderna (1520-1630)*, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 2006; Andrea RICCI, *Entre librecambismo y proteccionismo. El pensamiento económico catalán en el siglo XVII. Perspectivas ibéricas y europeas*, Fundació Ernest Lluch, Barcelona, 2016.

17. J. Dantí, coord., *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Dalmau, Barcelona, 2011; A. GARCÍA ESPUCHE, *Un siglo decisivo*, pp. 109-114.

que ha de tenir aquest treball, obliga a centrar-se en un període abastable, motiu pel qual ens hem fixat en el que podia coincidir amb una presència més significativa de mercaders genovesos situats a Barcelona, especialment entre 1575 i 1630. D'altra banda, s'ha utilitzat també una mostra de documentació genovesa, la referida a les importacions i exportacions que *Il Banco de San Giorgio* controlava i gravava com a entrades i sortides d'aquell port, per tal d'aproximar-nos al caràcter i al volum d'aquella activitat en relació a Catalunya. Finalment, la importància de l'acció dels genovesos al Principat queda reflectida en la percepció i en el tractament que se'n feia des de les institucions, especialment del Consell de Cent i de les Corts.

A falta d'un estudi que es refereixi a la primera meitat del segle XVI per resseguir les nissagues de genovesos que actuaven o residien a Catalunya, tal com s'ha dit, és clara la continuïtat de la seva presència. Per al període que tractem, i en una escala diferent, succeïa el mateix que per al conjunt peninsular, el nombre de mercaders i de capitans de vaixell d'aquella procedència superaven la trentena, però d'aquests eren quatre o cinc les famílies que van tenir un major protagonisme, tant pel volum com per la durada de la seva activitat. En aquest sentit, pel que fa al nombre, es constata una gran coincidència amb la dimensió registrada per E. Giralt en el període central del segle XVII quan en comptabilitzava trenta-nou (paral·lelament els francesos que registrava eren 140).¹⁸ Des d'aquesta perspectiva pot dir-se que malgrat el canvi de conjuntura i els efectes de la Guerra dels Segadors, que comportà fins i tot la sortida del Principat d'algun d'aquells membres, l'interès per disposar de productes i del mercat català es mantenia, com també ho feien a Castella després de la bancarrota de 1627 o a València mateix.¹⁹ Si que s'observa, però, un canvi considerable en els noms d'aquells agents ja que persistien només els de les famílies que sobresortien, les dels grans mercaders com eren els

18. E. GIRALT RAVENTÓS, «El comercio marítimo de Barcelona entre 1630-1665».

19. Francisco Giudice i Spinola, Baró de Tamarit, fou un dels que deixaren temporalment Catalunya per la seva posició de fidelitat a Felip IV. Vegis E. GIRALT RAVENTÓS, «El comercio marítimo de Barcelona entre 1630-1665», II, p. 166.

De Negro, els Berardo, els Gorgollón, els Pallavicino o els Giudice i Fiesco. Eren també alguns d'aquests els que ja des del darrer quart del segle XVI tenien una activitat significativa com a importadors des de Gènova, cas dels De Negro i els Pallavicino²⁰.

A part dels viatges directes, s'ha de tenir en compte la importància del cabotatge i en aquest sentit Barcelona, però també altres ports de la costa catalana, formaven part de les escales dels vaixells genovesos que anaven o venien de València, Alacant o de Sevilla i Cadis, motiu pel qual membres d'aquelles famílies actuaven en un o altre indret.²¹ Així mateix, els canvis de localització depenien de la diversificació de l'activitat i de la xarxa de relacions que establien com a intermediaris, per a la distribució o per al proveïment, com ho era l'esmentada presència dels De Negro o els Pallavicino a l'Aragó per a l'adquisició de llana, però on alhora negociaven amb arrendaments senyorials.²²

Hi ha coincidència en els estudis sobre diferents colònies de genovesos en assenyalar que es va produir un canvi en les relacions dels seus membres a les ciutats on estaven. Fins als anys trenta del segle XVII, mentre gaudien del favor reial, es tractava d'unes comunitats tancades, endogàmiques, tret d'excepcions, en les quals es donaven suport mutu per al desenvolupament de la seva activitat econòmica i si calia amb procuradors també genovesos. Per contra, a partir d'aleshores i durant el segle XVIII, amb una capacitat econòmica també disminuïda, establiren

20. ASG, San Giorgio, 184-01283 (1575-76), 01856 (1575-76), 01307 (1587-89).

21. Roberto BLANES ANDRÉS, «Aproximación a las relaciones comerciales marítimas entre Génova y Valencia en el reinado de Felipe IV (1621-1665)», a M. Herrero Sánchez, C. Bitossi, D. Puncuh, R. Ben Yessef, eds., *Génova y la monarquía hispánica (1528-1713)*, 2 vols., Génova, 2011, I, pp. 171-190; D. MUÑOZ NAVARRO, «Relaciones comerciales entre el Reino de Valencia y el norte de Italia en el tránsito del siglo XVI al XVII», *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, núm 4 (2010), pp. 319-335.

22. José Ignacio GÓMEZ ZORRAQUINO, «La colonia mercantil genovesa en Aragón (1580-1620)», a *I Coloquio Internacional "Los extranjeros en la España Moderna"*, Málaga, 2003, I, pp. 365-377.

una major relació amb els sectors mercantils i privilegiats del territori fins assolir en molts casos una clara integració social, com ho ha mostrat per Barcelona J.C. Maixé amb l'evolució seguida per la família Bensi Gorgollón.²³ Efectivament, per al període de 1550 a 1630 es comprova l'estreta vinculació d'aquella comunitat reflectida en la participació en els negocis, actuaven indistintament com a factors o com asseguradors uns dels altres. Contradictòriament, la llarga trajectòria d'estada a la ciutat d'algunes de les famílies seria el motiu pel qual s'autoanomenessin a voltes "ciutadans de Barcelona" sense que correspongués a cap concessió oficial de naturalització, però que en algun cas seria el precedent a la sol·licitud del privilegi de ciutadà honorat i fins i tot de cavaller.²⁴

Els De Negro i els Berardo van ser de les nissagues genoveses a Barcelona amb una major activitat econòmica entre finals del segle XVI i les primeres dècades del XVII. La família De Negro era present a diferents ciutats peninsulars des de finals del XV, a Catalunya, però, no hi serien fins a les darreries del XVI tal com ho expressava Bartholomeo De Negro el 1621 quan deia que els seus fills, Giovanni Batista i Giacomo eren a Barcelona de feia més de 30 anys.²⁵ Ambdós germans havien constituït una companyia i el primer feia constar que era "ciutadà de Barcelona", mentre que Giacomo el 1627 constava com a cavaller, casat amb Magdalena Spinola, i emparentat amb altres famílies genoveses vinculades a les finances hispàniques com els Centurione o els mateixos Spinola. La capacitat d'actuació de la companyia era molt elevada com ho reflecteix el fet que en alguns anys, de 1627 a 1630, pogués realitzar sortides des de Barcelona amb una periodicitat sovint mensual. Tot i que

23. Juan Carlos MAIXÉ ALTÉS, «Parentesco y relaciones sociales en el seno de la burguesía barcelonesa. Los extranjeros en la Barcelona de los siglos XVII y XVIII», *Manuscrits*, 6 (1987), pp. 151-179.

24. La ciutadania la podien obtenir, però, si demostraven que feia més d'un any i un dia que estaven a la ciutat i que hi tenien casa parada.

25. David IGUAL, Germán NAVARRO, «Los genoveses en España en el tránsito del siglo XV al XVI», *Historia, instituciones y documentos*, 24 (1997), pp. 261-232.

no hi faltaven exportacions dirigides a Gènova, eren més habituals les destinades a Sardenya, sobretot a Càller on també hi tenia residència Giacomo De Negro, a Palerm i a Nàpols. En alguna ocasió carregaven conjuntament amb altres mercaders genovesos com els Giudice i Fiesco el 1621. Comercialitzaven fonamentalment draps de llana, robes i ferro, però també mercaderies diverses i moneda. Disposem de menys referències de les importacions, però no hi falten les de blats de Sardenya i de Sicília dirigides també cap a València, encara que contractades a Barcelona. La seva activitat es va mantenir fins la dècada de 1640.

Tot i que la Guerra dels Segadors i la conjuntura de crisi van propiciar l'estroncament d'alguns d'aquells negocis, en el cas dels Negro també coincidia amb la mort Giacomo sense descendència directa, per això l'herència va recaure en la neboda Maria Antònia de Negro, esposa del noble D. Joseph de San Vitores, marquès de la Rambla i membre del consell d'hisenda, resident a la cort. Els diferents nivells de relació que establiren els genovesos residents a Catalunya també s'arribaven a reflectir en aquest cas en la diferenciació entre els marmessors testamentaris que escolliren com a matrimoni, els mercaders genovesos i ciutadans de Barcelona J.F. Ordano i D. Leon, mentre que per als béns de l'esposa Magdalena Spinola ho eren els catalans Josep Corts i Xarquies, ardiaca de Santa Maria del Mar, i el mercader Pau Ferrer.

Encara que l'inventari s'havia fet del conjunt dels béns del matrimoni, l'encant posterior realitzat entre 1653 i 1656 distingia el que corresponia exclusivament a Giacomo, amb un valor de més de cinc mil lliures; el crèdit que pertocava a la vídua era de catorze mil lliures.²⁶ D'aquell inventari se'n desprèn que els Negro també havien fet inversions, a Mataró, un dels ports més actius de la costa catalana, ja fos en un censal a la universitat, en un molí i en una casa i un hort fora muralla. La relació amb la vila deuria ser prou intensa, si més no a les darreries, ja que l'esposa Magdalena Spinola de Negro sembla que hi fou enterrada, tot i que havia viscut i morí a Llanvaneres, on sembla que s'havia traslladat degut al

26. AHPB, Esteve Cols, 844/56. El valor era de 5.499 lliures 18 sous 11 diners.

setge i a la pesta que hi havia a la ciutat. No cal dir que disposaven d'altres peces de terra a Barcelona, així com de joies i parament de taula d'un valor significatiu, alhora que comptaven amb dues criades i un esclau que havia de ser alliberat tal com es deia en el testament.²⁷

Un altre reflex del nivell d'activitat dels Negro és el gran llistat de deutors que tenia Giacomo al morir. Encara que gran part del comerç el feien amb Sardenya i Sicília, sobresortien els propis genovesos situats a Gènova, a Barcelona, a València, a Madrid o a Granada (els Centurione, Spinola, Pallavicino, Lomelino, Bargalli, Giulia, Trebulone, Grosso, Ricaldi, Bossano, Cernessi, Gentile, Laventi, Grimaldi o don Carlo Doria duc de Tursi). Entre els sards constava A. Mirano i com a Sicília J.A. Massa. Però tampoc era menor la llista de catalans entre els quals don Guerau de Guardiola (lloctinent del mestre racional), don Felip Ferran (correu major de Catalunya) i residents circumstancials com la mateixa dona Catalina Fernández de Córdoba (duquesa de Sogorb i de Cardona, esposa del virrei don Enric d'Aragó Folch de Cardona).²⁸

Pel que fa als Berardo, es tractava així mateix d'una família amb gran capacitat econòmica i relacionada amb les genoveses que actuaven prop de la cort hispànica, també amb els Negro. El membre més sobresortint dels que residiren a Barcelona en aquell període fou Pelegro Berardo Bernardi, fill de Batholome Berardo i Angela Negroto, una altra nissaga genovesa que també mercadejava a Catalunya des del darrer quart del segle XVI. Pelegro tenia dos germans més, Bernat i Francesc, i el 1630 feia constar explícitament «nunc iamdiu civis Barcinonae», considerant-se ciutadà de Barcelona pel molt temps que feia que hi residia, ja que tampoc ho era per via de casament perquè ho havia fet amb Joana Santagata, filla d'un mercader genovès i germana de Joan Domènec amb activitat comercial a la ciutat.²⁹ Els Berardo mercade-

27. En el mateix document es feia constar que les pensions d'aquell censal i d'altres que tenien a la ciutat de Barcelona havien estat destinades a dues germanes de Giovanni, Maria Joana i Antònia, que eren monges del convent de Santa Isabel de Barcelona.

28. AHPB, Esteve Cols, 844/56.

29. AHPB, Francesc Tries, 661/5 (3 de juliol de 1630).

javen amb draps de llana, ferro, cuirs o vi, entre d'altres productes, que exportaven de Catalunya cap a Palerm, però també cap a Finale i Gènova. Alhora intervenien en el comerç atlàntic, a Sevilla, Cadis i Lisboa, on aportaven teixit de seda genovès i productes catalans com podien ser les avellanes, i importaven productes diversos des d'aquells ports, però també des d'altres de la costa de llevant com Cartagena i Alacant. En el darrer cas eren importants les càrregues que feia de llana castellana, sobretot de Segovia, que exportava especialment cap a Gènova i Venècia. Pelegro Berardo participava també en els carregaments de moneda que arribaven a Barcelona des de Castella i es transportaven a Gènova (1630-1640). En alguns d'aquells negocis s'associava amb Giovanni Luca Pallavicino que residia a Madrid. Ho hauria fet també amb els De Negro, que en el moment de la mort li devien prop de tres mil lliures que havien de restituir amb interessos als seus hereus.³⁰ La major integració en la societat catalana la faria, però, posteriorment amb els casaments de les seves filles, Maria ho feu amb el noble D. Lluís de Peguera i Gerònima amb el donzell Miquel Ramon, i el fill Agustí esdevindria ambaixador del Consell de Cent a la cort de Felip IV. Els Berardo tenien una casa i una botiga davant de la llotja i una altra casa al carrer de Viladecols on a final de la dècada de 1630, com a mostra de la seva capacitat econòmica, hi feien construir una pica per a l'oli.³¹

Els de Negro i els Berardo van ser els que amb més freqüència utilitzaren els termes de mercaders i ciutadans de Barcelona, en algun cas el de mercader genovès i ciutadà de Barcelona, però també ho feien altres genovesos amb menys activitat a la ciutat, Nicolas Parenti, Giovanni Negroto, Giovanni Andrea Vaccari, Giovanni Francesco Ordano, Domenico Leon, Giacomo Rabella o els Gorgollon.³² En documents

30. AHPB, Francesc Tries, 661/5 (1630). El deute global era de 2.944 lliures, 1 sou i 7 diners.

31. AHPB, Francesc Tries, 661/14 (26 de febrer de 1639).

32. AHPB, Nicolau Lentisclà, 432/33 (1591). Entre d'altres, serveixi d'exemple l'autoreferència feta per Giovanni Negroto, el 1591, com a mercader genovès ara ciutadà de Barcelona, mentre un any abans només s'esmentava el seu origen lligur.

successius utilitzaven indistintament aquelles expressions o la de mercaders genovesos fet que demostra que es tractava d'una autoreferència. Amb tot, la continuïtat a la ciutat es va donar només amb algunes de les famílies més actives, de la mateixa manera que algunes deixarien de ser-hi presents a la dècada de 1640, però se n'incorporarien d'altres, de forma que el nombre que hi havia fins a 1630, una trentena, era pràcticament el mateix que el detectat per al període de 1630 a 1660.³³

D'altra banda, alguns d'aquells genovesos i si més no membres de la mateixa família els trobem situats en altres ciutats, Saragossa, Sevilla, Madrid o Alacant, com era el cas dels de Negro, els Berardo, els Pallavicino i els Spinola. Aquest fet es veia afavorit per les relacions endogàmiques que sovint es produïen, com la de Giacomo de Negro que es casà amb Magdalena Spinola, filla de Francesco Spinola i Maria Cataneo, famílies presents a Madrid. La xarxa de relacions familiars facilitava l'activitat econòmica i alhora diversificava els sectors en els que actuaven.

Si fou significativa en aquell període l'activitat comercial dels genovesos des de Catalunya mateix, s'hi ha d'afegir a més la funció que feia Barcelona com escala dels vaixells que per iniciativa genovesa partien de Cadis, de Cartagena, d'Alacant o de València, on anaven carregant els productes arribats en aquells ports, i que finalment completaven la importació amb diverses mercaderies catalanes. Els registres d'entrada dels genovesos diferenciaven el que procedia de cadascun d'aquells ports i des de Barcelona constaven, a part del teixit de llana i dels cordovans, altres com safrà, garrofes, vi, fruits secs com els pinyons, les ametlles i les orellanes, elaboracions de drogueria i plantes medicinals com l'aigua escurçonera i la melissa, quantitats significatives de sumac, sosa, vidres, corall, llibres, escombres de palma, guadamassils o confitura. En bona part eren matèries primeres però també manufactures que havien arribat al port barceloní des de diferents zones de l'interior com a resultat de l'articulació creixent del territori.

33. E. GIRALT RAVENTÓS, «El comercio marítimo de Barcelona entre 1630-1665», II, pp. 157-183.

3. *Entre la integració i la competència*

La noció de competència comercial dels genovesos en relació als interessos dels catalans ja s'havia manifestat en el període baixmedieval, però en ple segle XVI s'accentuà de nou i en un doble sentit. En primer lloc es referia a la defensa de les condicions de preferència que els productes catalans tenien, especialment els teixits, en els territoris italians de la monarquia hispànica, Nàpols i Sicília, pels privilegis aconseguits el 1519 que gravaven els de procedència francesa i genovesa. En les successives corts catalanes convocades per Carles V, 1534, 1542 i 1547, es presentaven queixes per l'incompliment d'aquell privilegi que fins i tot havia estat suspès pel monarca el 1536 per afavorir els genovesos.³⁴ El conflicte feia palès que el Principat disposava d'una producció tèxtil per exportar que necessitava mercats favorables, però alhora la monarquia vetllava pel seu interès d'assegurar-se el suport financer. Les queixes se succeïen també pel que es considerava abusos dels genovesos, així per exemple el 1585 es reclamava la intervenció del virrei de Sicília perquè els genovesos de Palerm rebien robes carregades a Barcelona i es negaven a pagar el dret que corresponia al cònsol dels catalans a la ciutat, sol·licitud que tampoc seria acceptada pel monarca.³⁵

Tal com Vilar ja analitzà, a les darreres dècades del segle XVI s'accentuà el conflicte pel decantament reial davant de peticions barcelonines per a la construcció de galeres i per la permissivitat en l'exportació de matèries primeres, sobretot de blat, amb el corresponent encariment dels preus a Catalunya en moments de penúria.³⁶ La pressió del Consell de Cent justificava finalment el decret d'expulsió dels genovesos de Barcelona de 1591, «com per la experiencia de molt anys a aquesta

34. Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, 1946, I, pp. 306-309.

35. Esteve GELABERT BRUNIQUEL, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, V, Barcelona, 1916.

36. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, II, pp. 272-277.

part se ha entès el dany notable que rep la present ciutat i el present Principat de Catalunya de la habitació i comerç que fan y entenen els genovesos en aquell per l'acaparament que fan de blats, robes, llanes y altres mercaderies, treient-les fora del present Principat y quedant aquest desproveït...», també precipitada l'expulsió pel fet que a l'arribada a Barcelona del fill de Joan Andrea Doria amb vuit galeres, aquest es negués a saludar amb salves ans al contrari després de ser advertit, va disparar contra la ciutat. Malgrat l'amenaça de multes als que no marxessin i fins i tot als que els acollissin, l'aplicació del decret va ser limitada ja que no van trigar a tornar-se a situar a la ciutat i a tenir una activitat important en les dècades següents.³⁷ Els qui més havien insistit en aquella mesura de força havien estat els representants de diferents gremis que patien dificultats per aconseguir matèria primera a preus assequibles a l'interior del Principat o a l'Aragó.

La situació de tensió durant les primeres dècades del segle XVII es feia palesa igualment des de la perspectiva genovesa, tal com ho manifestaven les queixes del cònsols genovesos a Barcelona. Un dels motius principals era l'incompliment, per part dels diputats i del Consell de Cent, del reconeixement dels privilegis d'exempció de tot dret que els genovesos tenien a Catalunya des del segle XII, per haver contribuït a la conquesta de territoris dels sarraïns a les Illes i a Tortosa d'on disposaven d'una part de jurisdicció, i que havien estat confirmats pels Reis Catòlics i per Carles V. El 1620 la queixa del cònsol Negrotto, dirigida al Consell d'Aragó i al rei, era contra la imposició del Consell de Cent d'un nou dret del 10%, tant d'entrada com de sortida, sobre tot tipus de gènere de forasters.³⁸ La conflictivitat també es manifestava en alguns incidents com el que denunciava el cònsol davant del Duc i el govern de Gènova referit al maltracte que havia rebut el patró Giacomo Botasso, de Sestri, per una qüestió de drets a Tortosa i que l'havien considerat com si hagués comès

37. *Dietari del Antich Consell Barceloní*. VI, Barcelona, 1982, pp. 255-256.

38. Archivio di Stato di Genova (ASG). Archivio segreto, 2670. El cònsol també feia arribar una carta amb la informació esmentada al govern de Gènova.

un assassinat, per aquest motiu demanava que intervinguessin perquè «Li fassi abasiar le ale de lo orgoglio».³⁹

La major manifestació del que podia ser aquella animadversió fou l'avalot amb el que es convertí una topada entre soldats en el moll barceloní el 9 d'abril de 1624. Els fets s'iniciaven amb un enfrontament entre soldats mallorquins i genovesos d'uns galions que havien fet construir els germans Giudice, residents a la ciutat, i al que s'hi afegiren els soldats genovesos de les galeres que hi havia. Davant l'arribada del veguer, que hi anava per manament del virrei, el genovesos dispararen contra aquell i els ciutadans que hi havia i s'aixecà un tumult popular que fins i tot apedregaren els consellers quan hi arribaren, «lo poble tan avalotat y alterat».⁴⁰ Es va calar foc a la casa dels Giudice, al carrer Montcada, de manera que el virrei hi envià soldats, com també a altres cases de genovesos. Els consellers de la ciutat cercaren el suport dels diputats i de membres de l'alta noblesa per tal de culpar als genovesos davant del rei. L'endemà dels fets, els consellers enviaven una carta a Felip IV en la que es detallava la violència que s'havia desencadenat per part dels avalotats, gent "comuna y baixa" amb ganes de venjança contra els genovesos, de manera que van ferir als consellers quart i cinquè que van haver de refugiar-se «fugint de la furia popular». A la carta es justificava l'aixecament «tenint esta nacio catalana tant justes causes d'enouiment y disgust contra genovesos de temps antiquissim a esta part per molts y gravissims delictes y prejudicis han causat y causan dits genovesos a esta provincia...».⁴¹ Malgrat aquella greu acusació, es reflectia alhora la diferència de tractament vers els genovesos establerts a Barcelona als quals protegiren tant el virrei com els consellers, de manera que la carta acabava demanant al monarca que es recompensés els consellers com a fidels vassalls, tal com ho havien pogut comprovar el duc de Cardona i el

39. ASG, Archivio segreto, 2670. Els fets denunciats havien succeït el 22 de febrer de 1606, tot i que la carta del cònsol era de 30 d'agost de 1607.

40. AHCB, Consell de Cent, 1B-II-133, Deliberacions del consell (10 d'abril de 1624).

41. AHCB, Lletres closes, 1B-VI-80.

duc d'Albuquerque, ja que consideraven que tot plegat havia estat motivat per «l'odi i el rancor que els genovesos mantenien heretat dels seus avantpassats». Amb aquelles expressions els consellers també reconeixien la persistent competència entre catalans i genovesos. El mateix 10 d'abril el Consell de Cent feia una crida per portar davant de la justícia a qui havia promogut l'avalot i maltractat als consellers.⁴²

Malgrat tot s'hauria tractat d'uns fets puntuals que no van impedir que continués l'activitat dels genovesos residents a Catalunya, ni tampoc els processos d'integració que tal com s'ha vist protagonitzaven algunes de les nissagues principals. D'altra banda, la documentació no permet mesurar els efectes reals de la competència esmentada, a part de les percepcions més o menys interessades que es reflectien en les manifestacions de membres dels sectors manufacturers i comercials barcelonins, així com de les institucions sobretot des de la seva preocupació fiscal. El cert és, però, que fins i tot en les dècades de 1620 i 1630, quan els signes del canvi de conjuntura i les tensions amb la monarquia començaven a ser més evidents, la sortida de productes catalans cap a Palerm, Messina, Càller, Gènova o Sevilla i Cadis, promoguda per mercaders d'origen forà o autòctons, amb vaixells propis o estrangers continuava sent significativa i per tant com a resultat encara de la capacitat de l'economia catalana. En concret, les importacions de procedència catalana registrades al port de Gènova, que no era una destinació principal, eren una part notable de les que arribaven de la Península Ibèrica, alhora que estaven composades per una diversitat de productes que reflectien les aportacions de sectors diferents i zones distintes del Principat.⁴³

Si bé el protagonisme dels mercaders genovesos en aquell comerç mediterrani, així com en la relació amb l'atlàntic, era inqüestionable, tampoc es poden menystenir les vinculacions econòmiques que havien

42. AHCB, Ordinacions, 1B-IV-27, fols. 80-81. No hi ha constància del resultat d'aquella crida.

43. ASG, San Giorgio, 184-01352 (1622-1627), 184-01362 (1627-1628).

adquirit amb menestrals i corporacions senceres pel que fa al seu proveïment, així com amb patrons i mercaders de la costa catalana per algunes de les seves expedicions. Així, Pelegro Berardo proveïa de tint la confraria de paraires d'Alcover, alhora que percebia drets diversos a Tarragona, als bisbats de Lleida i Solsona, a l'arxiprestat d'Àger i a la Seu d'Urgell.⁴⁴ El mateix Pelegro Berardo, com a procurador del duc d'Alba rebia l'arrendament dels drets senyorials de Castelló de Farfanya.⁴⁵

Pel que fa a la participació de vaixells, patrons i mercaders catalans en l'activitat comercial dels genovesos, van ser més freqüents entre 1610 i 1630 i també s'hi manifestava la diversitat de procedència de naus i productes, així com diferents destinacions. Entre múltiples exemples, el del contracte establert per Miquel Pareller, patró i propietari de nau de Mataró, amb una tripulació de 30 homes, i els germans Jacobus i Giacomo Batista De Negro, per carregar ferro de Sant Feliu de Guíxols i de Calella, draps i cordellats de Barcelona, per descarregar-los finalment a Palerm. Semblantment, el patró de Palamós Miquel Constantí, el mercader Francesc Moret propietari de la barca, també de Palamós, amb Pelegro Berardo per carregar robes i altres mercaderies per la costa catalana i dirigir-se cap a Gènova; de tornada portarien altres robes a un port de la Provença i a Barcelona.⁴⁶

En la doble vessant, doncs, d'aquells genovesos, competidors per una banda, però per una altra com a compradors de productes catalans i proveïdors d'altres, amb una progressiva vinculació social i econòmica amb el teixit social del Principat, caldria concloure que també haurien esdevingut un factor important per al creixement de la producció de diverses àrees del territori i de l'exportació, sobretot mediterrània però també vers l'Atlàntic.

44. AHPB, Francesc Tries, 661/9 (1634).

45. AHPB, Francesc Tries, 661/14 (1639).

46. AHPB, Francesch Blanch, 560/61 (1617).